

Les piles baptismals a les parròquies manacorines

Jaume Gayà i Joana M. Melis

Els objectes propis de la litúrgia cristiana catòlica són molt variats. Depenen del moment de la litúrgia o del sacrament que s'administra. En la comunicació que es presenta es tracta sobre una de les primeres peces per les quals tot cristià haurà de passar precisament per poder-se denominar així. És la pila baptismal.

Amb aquesta recopilació no pretenem un estudi exhaustiu d'aquestes peces, sinó només un petit recull perquè pugui servir de punt de partida per a futures investigacions.

Església de Nostra Senyora dels Dolors (Manacor)

Ubicació actual: damunt l'altar major, al costat dret.

Autor: no es coneix.

Data de fabricació: 1697.

Materials: pedra de Binissalem (pica antiga) i pedra d'Artà (pica contemporània).

Mesures màximes:

111 x 134 x 134 (pica grossa)

103 x 40 x 43 (pica petita)

Descripció: és una peça de base octogonal (copa, base i fust).

Inscripcions: a la pila antiga hi ha l'escut de Manacor i la data de fabricació.

Tapadora: en té dues. La primera i més antiga (135 x 115 x 115 cm), de fusta amb

Vista general de la pila.

Tapadora antiga de la pila.

Tapadora actual de la pila.

Detall de la data gravada a la pila.

decoració superior escultòrica (anyell pasqual) i amb motius vegetals¹. La segona, contemporània, de vidre i ferro pintat amb decoració superior².

Estat de conservació: la pila presenta bon estat de conservació.

Intervencions: no ha patit cap intervenció restaurativa ni de conservació. S'ha canviat de lloc respecte del seu lloc original dins el temple en diverses ocasions.

Curiositats:

Se sap, gràcies al primer llibre de visites episcopals, que el 1664 n'hi havia una d'anterior que estava en molt mal estat, i per això el bisbe Pedro Fernando Manjarrés manà fer-ne una altra amb pedra de Santanyí.

El 4 de maig de 1681 el Consell es fa ressò de la necessitat de fer una pila nova.

Don Pedro de Alagón fou qui finalment ordenà el 1695 que fos construïda en 6 mesos "ab la forma statuida en la sua Synodo Dioscesana".

1 Està emmagatzemada al sòtil sobre la sagristia. Està en molt males condicions per a la seva conservació, està directament sobre el terra i no té cap mesura de preservació dels agents externs (pols, fongs, insectes xilòfags...).

2 Està situada sobre la pila baptismal.

Se sap, gràcies al *Llibre de Determinacions del Consell Local* a la sessió de 25 d'abril de 1697, que “los mestres anaqui donarena fer las fons de batisma an enviat a dir que ja son fetas i quei enviem catorsa carros par portar-las”. El Consell hi dóna el vistiplau amb la condició que “els Señors Jurats donan a portar las ditas fonsde batisma anaquella personaque ells sera ben vista abtaly empero que el preuno pugue accedir de mes de 28 reals de vuit”.

Una persona de la vila s'oferí a pagar la meitat del que costàs.

El 1697 estava construïda i col·locada al seu lloc.

El juny de 1946 es trasllada la pila a la que anteriorment havia estat la capella de Sant Sebastià. Queda, així, tancada per una reixa de ferro que en el seu moment va tancar el presbiteri.

Recentment ha estat traslladada a la dreita de l'altar major.

Església de Sant Roc / Crist Rei (Manacor)

Pila baptismal 1

Ubicació actual: a la capella de l'esquerra, a l'entrada del temple.

Autor: disseny, Llorenç Bonnín; artesà de la pedra, Sr. Vallès (Binissalem), i esculptor de la fusta, Sr. Antoni Font (Manacor).

Data de fabricació: desembre de 1951.

Materials: marbres mallorquins en diferents colors.

Mesures màximes: 103,5 x 101 x 101 cm

Descripció: la copa i el fust són circulars i la base és quadrada. Té una separació per a la recollida d'aigua també en forma circular i una altra en forma de “ronyó”.

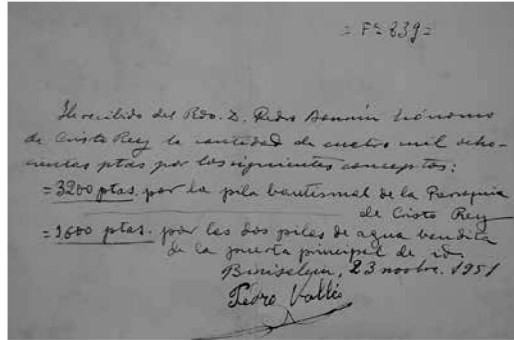
Inscripcions: hi ha gravada a la pedra de la pila la frase “Descendat + in + hanc + plenitudinem + fontis + virtus + spiritus + sancti” i la imatge de l'Esperit Sant.

Vista general de la pila.

Vista en planta de la tapadora.

Factura de la pedrera on es va fabricar la pila.

Detall de les piques.

Tapadora: mesures: 45 x 99 x 99 cm. Com en el cas de la pila, la tapadora està dissenyada per Llorenç Bonnín. Està fabricada en fusta, té forma de volta, està dividida en dues meitats i coronada per una peça de fusta decorada amb una creu.

Sobre ella s'hi han tallat, en policrom, daurat i platejat, els quatre elements del baptisme: llum (lumen + crismó i llàntia), aigua (aqua + gratia), sal (sal + sap) i oli (oleum + chrisma). Cada un d'aquests elements és portat per un àngel. A l'anella inferior de la tapadora hi ha la inscripció: "Illuminati + in + filios + adoptarum" "Baptizati + illuminamur".

Estat de conservació: la pila està en molt bon estat de conservació, encara que la tapadora presenta algun clivell a la fusta i algun desgast a la policromia degut al pas del temps i a la manipulació.

Intervencions: no sembla haver patit cap intervenció.

Curiositats:

Es conserva la factura de la pila baptismal a l'arxiu de Crist Rei, amb el nom de l'artesà i el preu: 3.200 ptes.

El Sr. Vallès, l'artesà que va fabricar la pila, residia a Binissalem i, per tant, per la seva manutenció durant els dies de col·locació de la peça, en els llibres de comptes de Crist Rei es recull que la despesa fou de 39 ptes.

Al llibre de Cargo y Data 1881-1954 de l'arxiu de Crist Rei hi ha el pagament a Mateo Forteza per la col·locació de la canonada de plom de la pila, per

un total de 183,20 ptes.

Els recordatoris que es van imprimir en commemoració de la benedicció del baptisteri costaren 65 ptes.

Pila baptismal 2

Ubicació actual: al cor de l'església de Crist Rei.

Autor: disseny i decoració, Llorenç Bonnín; fabricant, Jaime Perelló.

Data de fabricació: 1951.

Materials: fusta i zinc.

Mesures màximes: 153 x 63,5 x 63,5 cm.

Descripció: és una pila de fusta portàtil. És de base quadrada i té la tapadora enganxada a la copa per mitjà d'unes frontisses. La decoració està basada sobretot en motius propis del ritus baptismal.

Inscripcions: no n'hi ha cap.

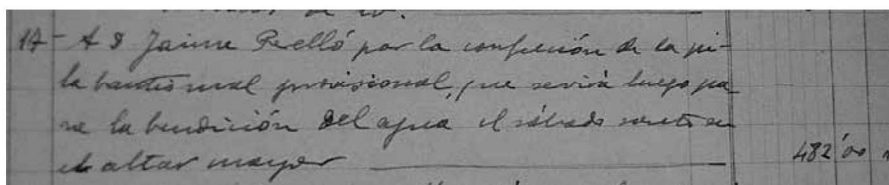
Tapadora: 52 x 63,5 x 63,5 cm.

Estat de conservació: la pila està en mal estat de conservació. Presenta falta de suport en moltes parts, sobretot en el peu. La pintura té alguna falta, sobretot en els motius dels peixos, i la part superior (la creu) presenta molta inestabilitat.

Intervencions: No sembla haver patit cap intervenció.

Curiositats:

Al llibre de registre de la parròquia de Crist Rei hi ha aquesta anotació: "A D. Jaime Perelló por la confección de la pila bautismal provisional que servirá luego para la bendición del agua el sábado santo en el altar mayor. _ 482,00 ptas."

Anotació del preu de la pila en el llibre de registre.

Vista general de la pila.

Església de Sant Pau (Manacor)

Ubicació actual: a la capella lateral dreta, devora l'absis.

Autor: Fàbrica d'Ordinas i Pocoví (Manacor).

Data de fabricació: 1951.

Materials: pols de marbre.

Mesures màximes: 101 x 70 x 70 cm

Descripció: de secció circular, amb fust cilíndric i base octogonal. Està decorada amb motius geomètrics i vegetals, esculpits i cisellats.

Inscripcions: du incises les lletres AVELLANET i la data de fabricació MCMLI [1951].

Tapadora: actualment està desapareguda. S'ha cercat en els tres temples on ha estat traslladada durant els anys (Sant Josep, Sant Domingo i Sant Pau) però no ha estat localitzada. Sabem per Bartomeu Munar que la tapadora tenia forma de volta.

Estat de conservació: presenta múltiples però petites pèrdues de suport. La pila tenia en origen una separació dins la pica i un forat a manera de desguàs, que ja no existeixen en l'actualitat.

Intervencions: es veuen a la base de la pila unes marques d'haver estat més enfonsada en el trespol. S'hi ha intervengut, suposam que de manera no profes-

Vista general de la pila.

Diferents detalls de la pila.

sional per cap restaurador, per tapar amb algun tipus de massilla el buit generat per la retirada de la separació abans esmentada i del forat del desguàs.

Curiositats:

Aquesta pila ha sofert múltiples canvis d'ubicació dins la geografia manacorina, no només dins el temple.

En origen, aquesta pila es va fer per estar a l'església de Sant Josep, que fou parròquia fins que quedà massa petita per als veïns del barri (popularment és coneguda com l'«església de les perleres»). La pila estava ubicada a l'esquerra de l'entrada del temple, on encara en resten les marques. En el seu lloc ara mateix es troba un confessional.

Es traslladà devers 1975 al convent dels pares dominics, que administraren baptismes ja que durant una temporada varen ser parròquia.

Finalment es traslladà a la seva ubicació actual a l'església de Sant Pau, parròquia de la barriada, que substitueix en aquestes funcions a la de Sant Josep i al convent dels pares dominics.

En un anunci fet al diari de l'època *Arriba*, es demana als feligresos que contribueixin a l'adquisició dels diferents utensilis i ornaments que es necessiten per al funcionament de la parròquia, i en concret es demanen 1.650 pessetes per a la pila baptismal.

Església de Nostra Senyora del Carme (Porto Cristo)

Ubicació actual: a la capella lateral dreta, a l'entrada principal del temple.

Autor: es desconeix.

Data de fabricació: 1913.

Materials: pedra.

Mesures màximes: 107 x 69 x 69 cm.

Descripció: és una pila octogonal (base, fust i pila) amb decoració d'estil gòtic en totes les seves parts. La pila té una separació a la mei-

Vista general de la pila.

tat, i en una part té un forat per a la sortida de l'aigua.

Inscripcions: 1913.

Tapadora: de fusta, sense policromar. Mesures: 100 x 75,5 x 75,5 cm. Està xapada en roure. És de base octogonal coronada per una creu, i s'adapta a la pila. S'obrin tres dels vuit panells. Cada un dels panells té decoració tallada en fusta que imita les decoracions gòtiques dels retaules.

Detall de la data gravada a la pila.

Estat de conservació: molt bo. Té algunes petites pèrdues de suport a la part superior de la pica, però no són importants.

Intervencions: ha patit canvis d'ubicació dins el temple ja que el 1957 varen seguir les obres d'ampliació. Es veuen a la base de la pila unes marques d'haver estat més enfonsada en el trespol.

Curiositats:

El *Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca*, el 21 de febrer de 1913, podem dir que dóna un gir a la història de l'església de Porto Cristo. Aquesta església és desmembrada de la vicaria de Son Negre, i erigida com a vicaria *in capite*; la seva titular és Nostra Senyora del Carme, i els seus límits geogràfics passen per Son Moro i es Rafal Pudent, Son Suau fins a sa Marineta, carretera de sa Carrotja, Son Tovell, Gruta Vella fins a cala Morlanda, inclosa. L'1 de juny del mateix any és nomenat vicari *in capite* de Porto Cristo Manuel Soto Galmés.

Dia 27 de juliol de 1913 es va fer la benedicció de la pila baptismal. Es pagaren 2 pessetes i 50 cèntims a qui dugué la pila baptismal des de Manacor.

El 2 d'agost de 1959 acabaren les obres de l'ampliació del temple i la pila baptismal quedà llavors situada a la 5a i darrera capella del costat esquerre de l'església.

El mes d'abril de 1958 s'hi va celebrar el primer bateig amb la pila ja ubicada als peus de l'església.

L'obra pictòrica que té la capella on hi ha ubicada la pila és obra de Miquel Brunet, i cobrà per aquesta feina 10.000 pessetes.

És un quadre pintat els anys 60 i representa el bateig de Jesucrist per sant Joan Baptista.

En un principi aquest quadre l'havia de fer Llorenç Bonnín, però aleshores tenia massa feina.

La pila du gravada la data en què l'església de Nostra Senyora del Carme va ser anomenada vicaria *in capite*, i deixà de dependre d'altres parròquies.

Església del Sagrat Cor de Jesús (Son Macià)

Ubicació actual: damunt l'altar major.

Autor: no en coneixem l'autor.

Data de fabricació: 1950.

Materials: pols de marbre.

Mesures màximes: 105 x 64 x 64 cm.

Descripció: de base, fust i pica octogonal, fabricada en 2 colors diferents de pols de marbre. La pila té una separació a la meitat, i en una part té un forat per a la sortida de l'aigua.

Inscripcions: no té cap inscripció.

Tapadora: es troba localitzada dins la sagristia. No està en ús. És de fusta, d'un disseny molt similar a la de l'església de Porto Cristo.

Estat de conservació: bo.

Intervencions: cap.

Curiositats:

Pel fet de no estar fixada al terra de cap manera, la seva ubicació va variant en funció de les necessitats.

Entre els papers que es guarden a la sagristia hi ha un esbós original d'una pila baptismal. No es correspon amb l'actual més que en la planta, que és octogonal.

En un costat d'aquest esbós hi ha el text següent:

“Sr D Martín Sureda Maimó. Muy señor mío. Aquí va un boceto de pila bautismal, la examine con detención, i de palabra o por escrito espero en cuanto antes su parecer [...] J. Quetglas Pbro.”

Vista general de la pila.

Esbós de la pila.

Església de Sant Antoni Abat (Son Negre)

Ubicació actual: a l'entrada del temple, a l'esquerra.

Autor: possiblement la manufactura és manacorina.

Data de fabricació: 1940.

Materials: pols de marbre.

Mesures màximes: 100 x 69 x 69 cm.

Descripció: és una pila circular (base, fust i pica). Té una separació en forma de mitja lluna, i en la part petita té un forat per deixar sortir l'aigua després del bateig. Té decoració en forma de franges a les tres parts de la pila.

Inscripcions: 1940.

Tapadora: té una tapadora de fusta sense policromar. Té un disseny molt senzill, de línies rectes coronada per una bolla i una creu.

Estat de conservació: molt bo.

Intervencions: no sembla haver patit cap tipus de tractament restauratiu.

Curiositats:

Està ubicada dins una capelleta amb unes pintures de Llorenç Bonnín que representen el baptisme de Jesucrist per Sant Joan Baptista.

Fins el 1940 l'oratori de Son Negre no va ser anomenat vicaria in capite, que és la mateixa data que està gravada a la pila.

La pila va ser comanada per Joan Aguiló, nebot de Mn. Joan Aguiló i Piña, descobridor de les restes de la basílica de l'antiguitat tardana de Son Peretó, que en aquells moments era l'encarregat de la parròquia.

Vista general de la pila.

Detall de la data gravada a la pila.

Vista general de les piles.

Basílica de Son Peretó (Manacor)

Ubicació actual: les dues piles estan al baptisteri de la basílica de Son Peretó.

Autor: no es coneix.

Data de fabricació: entre els segles V i VII de la n.e.

Materials: pedra i opus signinum.

Mesures màximes:

Descripció: de les dues piles, la més antiga és de base cruciforme, amb escalons en dos dels seus braços ja que en aquesta pila el ritual es feia per immersió i conserva els dos rentapeus a un dels costats. Està excavada a la roca mare. La més recent és manufacturada, està elevada del terra i també és de forma cruciforme. Ambdues tenen forat per al desguàs.

Inscripcions: no en tenen.

Tapadora: no en tenen.

Estat de conservació: després de les intervencions que han patit, la més recent

Vista de la pila més antiga.

Vista de la pila més moderna.

de 2008, l'estat de conservació de les dues peces és bo.

Intervencions: ambdues han patit restauracions per part dels diferents equips que durant les diferents campanyes d'excavació d'ençà del seu descobriment s'han anat succeint.

Curiositats:

L'any 1912, mossèn Aguiló descobreix la basílica de Son Peretó, i amb ella les dues piles baptismals.

És un fet molt curiós i important en la història de l'antiguitat tardana que es conservin les dues piles baptismals d'un mateix temple.

El 2008 es va aixecar la pila petita i es va poder documentar el sistema de canalització del desguàs i per això es va poder datar. En aquesta intervenció es varen descobrir fragments de la pila més grossa a sota de la petita, fet que indicava que la petita és més recent.

Basílica de Sa Carrotja (Porto Cristo)

Ubicació actual: a la vorera de l'avinguda d'en Joan Amer, de Porto Cristo.

Autor: no es coneix.

Data de fabricació: entre els segles V i VII de la n.e.

Materials: pedra i opus signinum.

Mesures màximes: l'amplada màxima del baptisteri era de 9,80 m i tenia entre 5,20 i 6 m de profunditat.

Descripció: és de base cruciforme, amb escalons en dos dels seus braços ja que en aquesta pila el ritual es feia per immersió. Està excavada a la roca mare.

Vista actual de la pila.

Inscripcions: no en té.

Tapadora: no en té.

Estat de conservació: està en molt mal estat de conservació.

Intervencions: la pila ha patit diferents intervencions, la més recent fou de restauració, a l'hivern de 1996-1997 per Margalida Munar i Francisca Torres.

Curiositats:

La basílica de sa Carrotja va ser descoberta el 1833 i destruïda a finals del segle XIX per la urbanització de la zona.

Durant els anys 60 del segle XX només hi havia un petit record d'on estava ubicada.

Actualment es troba a la vorera de l'avinguda d'en Joan Amer, davall d'uns vidres perquè el públic en general la pugui visitar, ja que és de les darreres restes que queden de la basílica. Tota la resta va ser arrasat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

CABRER LLITERAS, J. (Mn.). *Visita a la reial parròquia de Nostra Senyora dels Dolors*. Dipòsit Legal 433-1996.

CARVAJAL, A.; LLITERAS, J.; GOMILA, A. *Els antics oratoris de Manacor*. Dipòsit Legal PM 042-1999.

OLIVER COSTA, C. «La parròquia del Carme de Porto Cristo». A: *II Jornades d'Estudis Locals de Manacor: El segle XX a Manacor*. Dipòsit Legal PM 1.382-2003.